

نقد و بررسی کتاب

مطالعه سیاست جهان، مجلد دوم: جهانی شدن و دولت

James N. Rosenau, The Study of World Politics, Volume 2, Globalization and Governance (London: Routledge, 2006).

دکتر آرمین امینی^{۱*}

جلد دوم کتاب «مطالعه سیاست جهان» اثر جیمز روزنا به صورت محوری بر مقوله‌های «جهانی شدن» و «دولت» تمرکز یافته است.

اصولاً جیمز روزنا در پارادایم سیاست بین‌الملل در دوران پسا جنگ سرد، بویژه رویداد ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ به مثابه یک نقطه عطف^۱ در عرصه تعاملات بین‌المللی نقش بسزایی داشته است.

جایگاه خاص جیمز روزنا در تبیین و مفهوم‌پردازی مؤلفه‌های بین‌المللی است که همگی بر رویکرد «التقاطی و نسبی‌گرایانه»^۲ خاص روزنا شکل گرفته است.

مفاهیمی چون وا - همگرایی^۳، جهانی - منطقه‌ای شدن^۴، رقابت - همکاری^۵ مبین دیدگاه ویژه روزناست که برگسترش افق چشم‌انداز روابط بین‌الملل در ابتدای هزاره سوم میلادی دلالت می‌کند و از جزمیت اندیشی، مطلق‌گرایی و تعمیم‌های کلی مقطع زمانی جنگ سرد که به تعبیر

* عضو هیئت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج.

1. Turning - Point
2. Eclectic and Relative
3. Fragnegration
4. Glocalization
5. Cooptition (Cooperation - Competition)

دانیل بل^۱ عصر توده‌هاست، به کلی فاصله دارد.

به زعم روزنا در کتاب «جهانی شدن و دولت» توسعه و تعمیق فرایندهای جهانی شدن موجب می‌گردد تا واحدهای ملی ابعاد مهمی از توانایی و حاکمیت خود را از دست بدهند و بیش از پیش با چالش‌های ناشی از حاکمیت نرم‌افزاری سازمان‌های فراملی اقتصادی و هنجارهای اقتصاد جهانی مواجه گردند.

به تعبیر روزنا در کتاب مذکور، جهانی شدن به موازات گسترش حوزه کارکرد اقتصاد جهانی بر تعداد ترتیبات و نهادهای امنیتی در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی افزوده می‌شود.

در فصل نخست کتاب با عنوان «نظم نوین جهانی: پی‌ریزی‌ها و دستاوردها»^۲، روزنا به این نکته اساسی می‌پردازد که جهانی شدن سطح تحلیل نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل را به گونه ساختاری مورد چالش قرار داده است و پی‌آمدهایی متفاوت از هنجارهای مبتنی بر ژئوپلیتیک سخت‌افزارانه دوران دوقطبی پدید آورده است.

از پیامدهای مهم نظم نوین جهانی کنونی به عقیده روزنا آنست که ابعاد گوناگون جهانی شدن و امنیت ملی کشورها به هم پیوند خورده‌اند به گونه‌ای که جایگاه یک کشور در اقتصاد جهانی تأثیرگذار بر منابع، ابعاد و عرصه‌های امنیت ملی قلمداد می‌گردد، مقوله‌ای که روزنا از آن با تعبیر «وابستگی متقابل پیچیده»^۳ ذکر می‌کند.

از سوی دیگر مفاهیم «توسعه انسانی» و «حقوق بشر» در تقابل شدید با عقل متعارف دوران جنگ سرد، باعث گردیده‌اند تا هویت‌های جهانشمول با سازوکارهای ارزشی ویژه مجال بروز یابند.

روزنا، پی‌ریزی هنجارها و شالوده‌های نوین را از مختصات نظم نوین جهانی تلقی می‌کند که تحلیلگر علوم سیاسی در آن با گستره‌های متعارض و موازی جهانی - منطقه‌ای، همگرایی - واگرایی، سخت‌افزاری - نرم‌افزاری مواجه می‌گردد که در نهایت به «سیالیت مفاهیم» در پارادایم سیاست بین‌الملل می‌انجامد.

1. Daniel Bell

2. The New Global Order: Underpinnings and Outcomes.

3. Complicated Interdependency

فصل دوم کتاب با عنوان «تنش‌های شوم در یک دنیای جهانی شده (درهم تنیده)»^۱ به این مطلب اشاره می‌شود که جهانی شدن موجب درهم تنیدگی تعاملات بازیگران بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای گردیده است و همین نکته سطح پیچیدگی تنش‌ها و چالش‌ها را افزایش می‌دهد که در نهایت مسائل و راهکارهای نوینی را پیش‌روی نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل قرار می‌دهد.

در فصل سوم کتاب با «دستورکارها و امور غیرعادی پیچیده؛ تنش‌ها و تناقضات یک دوره آشکار»^۲ روزنا به ماهیت متعارض نظام بین‌الملل در عصر جهانی شدن، کم‌رنگ شدن سطح تأثیرگذاری راهبردی دولتمردان و پدیدار شدن تهدیدات امنیتی نامتقارن برای هنجارهای عام جهانی می‌پردازد.

در این فصل به این نکته نیز اشاره می‌گردد که تضاد عمده میان قدرت‌های بزرگ جهانی، نه صرفاً بر سر منابع اقتصادی جهانی، بلکه بر مطرح نمودن هنجارهای خاص معطوف بر منافع راهبردی است.

در فصل چهارم کتاب «امور جهانی در یک استحاله زمانی»^۳ به روند دگرگونی مفهومی و محتوایی مؤلفه‌ها و پدیده‌های بین‌المللی در بستر زمانی جهانی شدن و ضرورت بازتعریف سازوکارهای بین‌المللی از دیدگاه سازمان‌های بین‌المللی به مثابه متغیرهای میانجی میان دولت‌ها و شاکله‌های نظام بین‌الملل اشاره می‌گردد و ظهور بازیگران فراملیتی پست مدرن مجازی از نمونه‌های تغییرات شگرف جامعه جهانی قلمداد می‌گردد.

فصل پنجم با عنوان «اجتماعات عینی و ذهنی در فضای جهانی»^۴ به نقش آفرینی تعیین‌کننده جامعه مدنی و نهادهای آن، بازیگران فراملی و نهادهای بین‌المللی، رژیم‌های بین‌المللی، سازمان‌های جهانشمول و هویت‌های غیردولتی و جمعی، شبکه‌های قدرتمند اطلاعاتی و ارتباطی اشاره می‌شود که بر مفاهیم امنیت ملی، منطقه‌ای و جهانی تأثیر بسزایی دارند.

1. Omnious Tensions in a Globalizing World.
2. Aging Agendas and Ambiguous Anomalices: Tensions and Contradictions of an Emergent Epoch.
3. Global Affairs in an Epochal Transformation.
4. Material and Imagined Communities in Globalized Space.

فصل ششم «جهانی شدن‌های متعدد، [صرفاً] یک روابط بین‌الملل»^۱ به این مبحث می‌پردازد که در موضوعات متعدد، ارزش‌های جهانی شدن جریان خاص یافته است و پارادایم پیچیده و ابستگی متقابل را در سطح تعاملات جهانی تفوق بخشیده است.

در رهیافت مطرح در فصل مذکور، علاوه بر توجه به ابعاد گوناگون اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و هم‌نظامی امنیت و البته در سطوح گوناگون فروملی، منطقه‌ای و بین‌المللی امنیت، دولت تنها یکی از بازیگران در کنار سایر بازیگران فروملی محسوب می‌گردد. در کنار دولت، منابع قدرت نرم و چند لایه‌ای ایفای نقش می‌کنند که همگی ساختار کلان روابط بین‌الملل را تشکیل می‌دهند.

در فصل هفتم «جهانی شدن جهانی شدن» مؤلف به این نکته می‌پردازد که گفتمان جهانی شدن را می‌توان یک پارادایم مسلط بر روابط بین‌المللی در نظر گرفت که البته آن را صرفاً نمی‌توان از منظر رویکرد لیبرالیستی و ایده‌آل‌گرایانه مورد بررسی قرار داد.

پارادایم جهانی شدن گستره‌ای از پیچیدگی‌ها، تفکیک افقی و عمودی که بین واحدهای ملی است و ابستگی متقابل و تردید بیش از پیش شهروندان جوامع به توانایی مطلق دولت‌ها در حل دشواری‌هایی که بسیاری از آنها اساساً جهانی هستند، مصداق این مسئله است.

اصولاً روزنا در جلد دوم کتاب «جهانی شدن و دولت» به این مبحث می‌پردازد که تضعیف ساختارهای سنتی دولت‌ها و ظهور و بازتعریف ساختارهای نوین قدرت و حاکمیت به خرده گروه‌گرایی‌ها و واگرایی‌های مدرن در کنار همگرایی‌ها می‌انجامد که نهایتاً مفهوم «واهم‌گرایی» را در تولد مبانی کلاسیک امنیت ملی به همراه دارد.

از منظر روزنا در نوشتار مذکور، منابع سیاست‌های امنیت جهانی از تمرکز صرف بر منابع سخت‌افزاری در حال حرکت و حتی تقویت منابع نرم‌افزاری است که رضایت و مشروعیت داخلی، منطقه‌ای، و جهانی دولت‌ها بر این مبنا ارتقا می‌یابد.

از دیدگاه روزنا، ابستگی متقابل لزوماً متقارن نیست و نیاز متقابل میان مؤلفه‌های قدرت، اقتصاد، امنیت از یکسو و بازیگران و در نتیجه تأثیرپذیری و تأثیرگذاری میان آنان از سوی دیگر یکسان و همسان نمی‌باشد.

1. Many Globalizations, one International Relations.

جیمز روزنا به مقوله‌های مندرج در سیاست بین‌الملل از دیدگاه نرم‌افزاری توجه ویژه‌ای دارد و از سوی دیگر در آثار خود مؤلفه «تغییر و تداوم»^۱ در سیاست جهانی را به خوبی تبیین می‌نماید.

روزنا که در دوران دوقطبی و حاکمیت پارادایم رئالیستی بر سیاست بین‌الملل از نظریه پردازان رهیافت «رفتارگرایی»^۲ قلمداد می‌شد، پس از سال ۱۹۹۱ در آرای خود دچار دگرگونی‌های بسیار شد که آن را می‌توان ناشی از صیوررت و تحولات شگرف نظام بین‌المللی دانست.

روزنا که از دیدگاه فکری در رشته روابط بین‌الملل و تحلیلگران آن در رده «توده بی‌نام» جای دارد، بویژه طی سالهای اخیر و پس از مقطع زمانی ۱۱ سپتامبر، تحلیل‌های روابط بین‌المللی خود را به گونه ترکیبی و نسبی بیان داشته است که این از ویژگی‌های تحلیلگران «توده بی‌نام» است.

به هر روی مجلد دوم کتاب مطالعه سیاست جهان می‌تواند از منظر دانشجویان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل سودمندی‌های خاصی داشته باشد؛ بویژه از آن جهت که رهیافت ترکیبی روزنا می‌تواند بیش از آنکه به پارادایم سیاست جهانی به گونه‌ای مطلق‌انگارانه و کلی اشاره کند، به تعاملات میان متنی متغیرهای روابط بین‌المللی توجه دارد؛ مقوله‌ای که به باور روزنا اگر در تحلیل‌های نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل در دوران دوقطبی لحاظ می‌شد، فروپاشی شوروی؛ مقوله‌ای قابل پیش‌بینی بود.

از سوی دیگر شاید مطالعه مجلد دوم کتاب مذکور برای سیاست‌گذاران سیاست جهانی و روندهای آن نیز پیام ویژه‌ای داشته باشد؛ اینکه جهانی شدن در ابعاد تأثیرگذاری دولت، دگرگونی‌های شگرف پدید آورده است و واحدهای ملی می‌باید اقتناع‌سازی افکار عمومی و توجه به قدرت نرم را در اولویت سیاست‌گذاری‌های خود قرار دهند؛ مقوله‌ای که می‌تواند در فضای ژئوپلی‌نومیک^۳ کنونی سیاست جهانی؛ راهگشای سیاست‌گذاری‌های ملی باشد.

1. Continuity and Change

2. Behavioralism

3. Geopolinomic (Geopolitic - Geoeconomic)

ثرويشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی